

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ, Κ. ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.169](https://doi.org/10.12681/tekmeria.169)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ., & ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ Κ. (2001). Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία. *Tekmeria*, 6, 54–69.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.169>

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Στήν παρούσα έργασία δημοσιεύονται δύο νέες έπιγραφές από τή Μακεδονία. Ή πρώτη προέρχεται από τήν Κασσάνδρεια, ή δεύτερη από τά Καλίνδοια· χρονολογούνται αντίστοιχα στήν έλληνιστική και στήν αυτοκρατορική έποχή. Ή συνεξέτασή τους έπιβλήθηκε από τό είδος τών κειμένων: πρόκειται δηλαδή για έπιτάφια έπιγράμματα.

I

Τό καλοκαίρι τοῦ έτους 1986 παραδόθηκε στό Ἐρχαιολογικό Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μαρμάρινη ὀρθογώνια στήλη από γκριζόλευκο λεπτόκοκκο μάρμαρο μέ προέλευση τόν σύγχρονο οἰκισμό τῆς Νέας Ποτίδαιας¹. Τό μνημεῖο σώζεται ἀκέραιο: ἑλαφρές ἀποκρούσεις παρουσιάζει στίς πλάγιες ἀκμῆς τῆς κύριας ὄψης καί στή βάση του, ἐνῶ δύο κατακόρυφες βαθύνσεις γιά τήν ὑποδοχή συνδέσεων στό μέσο περίπου τών δύο ὀριζοντίων στενῶν πλευρῶν του ὀφείλονται πιθανότατα σέ δεύτερη χρήση του. Λειασμένες εἶναι ἡ κύρια ὄψη μέ τήν ἐπιγραφή, ὅπως καί οἱ πλάγιες· ἡ πίσω πλευρά εἶναι δουλεμένη ἀδρά μέ βελόνι. Ή πάνω πλευρά σώζει στήν πίσω πρὸς τήν κύρια ὄψη ἀκμή τῆς πλαίσιο τὸ ὁποῖο ἔχει ἀποκρουσθεῖ. Ή στήλη φυλάσσεται στό Ἐρχαιολογικό Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μέ ἀριθμὸ εὔρετηρίου ΠΟΤ. 120 (εἰκ. 1). Διαστάσεις: Ὑψος: 0,395, πλάτος: 0,375, πάχος: 0,083 μ. ὕψος γραμμάτων: 0,012 μ. Διάστιχα: 0,01-0,015. Σέ ἀπόσταση 0,05 μ. ἀπὸ τήν κορυφή εἶναι χαραγμένο τὸ ἐπίγραμμα πὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτῶ στίχους σέ ἰαμβικὸ τρίμετρο.

4 *Ὅδεῖτα, Ἀριστεὺς τῆιδ' ὕπεστι Ἀριστέως
ἐν ἑπτὰ πεντάδεσσι, νυμφίος δισαῖς
ἐν ἡμέραισιν, ἑπτὰ δ' ἡμασιν νόσον
ῶραισί τε ἑπτὰ, μητρὶ σὺν Πολυξένηι
Εὐδάμος ἦν ἔσπειρε, πεντηκοντέτις,
ἢ τέσσαρας πρὸς εἶδεν ἐν πένθει κύκλους·*

1. Ή στήλη, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία τοῦ κατοίκου τοῦ οἰκισμού Θεοδώρου Παδέλη ὁ ὁποῖος τήν παρέδωσε, βρέθηκε κατὰ τή διάρκεια ἐσκαφικῶν ἐργασιῶν στό ποδοσφαιρικὸ γήπεδο τοῦ χωριοῦ.

8 πατήρ δὲ ἐφυστέρησε. δύστηνοι γονεῖς
οἱ παιδὸς εἰς ὄλεθρον ὀψιαίτεροι

1. scr. ὀδῖτ', scr. ὕπεστ' || 2. δισαῖς metri causa (leg. δισσαῖς) || 4. scr. θ' ἑπτὰ || 7. scr. δ' || 8. οἱ veloῖ.

Μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου ἢ στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.: Ἡ γραφή εἶναι ιδιαίτερα ἐπιμελημένη καὶ τὰ γράμματα ἰσοῦψῆ. Σχετικὰ μὲ τὴ μορφή τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνουμε τὰ ἑξῆς: α) τὸ πεῖ ἔχει ἐμφανῶς μικρότερη τὴ δεξιὰ κάθετη κεραία του, β) τὰ σίγμα, μῦ καὶ νῦ ἔχουν ιδιαίτερα συμμετρικὸ σχῆμα, ὅπως καὶ τὸ γράμμα φῖ, γ) οἱ πλάγιες κεραῖες τοῦ κάππα εἶναι μικρότερες σὲ σχέση μὲ τὴν κάθετη, ε) τὰ ἄλφα, ἦτα καὶ θῆτα ἔχουν ὀριζόντια τὴν ἐσωτερικὴ τους κεραία, ἡ ὁποία ἀπτεταί τῶν ἄκρων τῶν γραμμάτων, στ) οἱ ἐξωτερικὲς ὀριζόντιες κεραῖες τοῦ ἔψιλον κλείνουν ἐλαφρῶς πρὸς τὸ κέντρο τοῦ γράμματος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του κεραία εἶναι μικρότερη σὲ σχέση μὲ τὶς πλάγιες, καὶ ζ) ἡ στεφάνη τοῦ ψεῖ ἔχει ἀνοικτὰ τὰ σκέλη της, ἐνῶ οἱ πλάγιες κεραῖες τοῦ ὕψιλον δὲν εἶναι εὐθεῖες. Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾷ κυρίως σὲ χρονολογημένες στὰ τέλη τοῦ 3ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰ. ἐπιγραφές². Σύμφωνα πάντως μὲ τὴ χρονολόγηση αὐτὴ τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια ἀνήκει στὰ πρωϊμότερα δείγματα τοῦ εἶδους στὴ Μακεδονία³.

2. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων στὸ στρατιωτικὸ διάγραμμα τοῦ Φιλίππου Ε' ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὸν ἐφηβαραχικὸ νόμο ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη, Μ. Β. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, πίν. XIII-XVII (περίπου 200) καὶ XLI (221-168 π.Χ.). Ὅμοια σχεδὸν εἶναι ἡ μορφή τῶν γραμμάτων τοῦ ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος τῆς Ἀδείας ἀπὸ τὴ Βέρροια· βλ. Β. Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, «Ἀδέα Κασσάνδρου. Ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴ Βέρροια», στὸ: *Μνείας χάριν. Τόμος στὴ μνήμη Μαίρης Σιγανίδου*, Θεσσαλονίκη 1998, 17-31 (περίπου 200 π.Χ.).

3. Στὰ πρωϊμότερα δείγματα τοῦ εἶδους ἀνήκουν τέσσερα ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Βεργίνα βλ. *SEG XXXIV* 772, 774 (350 π.Χ.), 789 (350-300 π.Χ.), *SEG XLVI* 830 (τέλη 5./ἀρχές 4. αἰ.), τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Τλήσωνος καὶ τοῦ Διφίλου ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, *SEG XXXIX* 568 (4. αἰ.), W. Peek, *Griechische Vers-inschriften I. Grabepigramme*, Berlin 1955, 929 [4. αἰ.(;), στὸ ἑξῆς: Peek, *GV*], *Bull. épigr.* 1995, 397, τῆς Κορινθίας Τιμαρέτης ἀπὸ τὴν Πέλλα, *SEG XXVII* 298, 1291 (ἀ' μισὸ 4. αἰ.), τῆς Αὐγῆς ἀπὸ τὸ Δραβῆσκο, *SEG XXIV* 578, *Bull. épigr.* 1966, 237 (4./3. αἰ.), τοῦ γιοῦ τοῦ Μενεδῆμου ἀπὸ τὴν Πέλλα, Peek, *GV*, 898 (4./3. αἰ.), καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἀναθη-

“Ὅπως δηλώνεται ἀπὸ τὴν ἔκφραση *τῆιδ' ὕπεστι*, τὸ μνημεῖο ἀποτελεῖ τὴν *γραμματόεσσαν στήλην*⁴ κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία βρῖσκεται θαμμένος ὁ Ἄριστέας, γιὸς τοῦ Ἄριστέως καὶ ἡ μητέρα του Πολυξένη⁵:

στ. 1-4. Τὸ ἐπίγραμμα ἀρχίζει μὲ τὴ γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιτάφιας ἐπιγραφὴς προσφώνηση τοῦ νεκροῦ πρὸς τὸ διερχόμενο, ὁ ὁποῖος δηλώνεται μὲ τὸν ὄρο *ὀδίτης*⁶, καὶ στὴ συνέχεια δίνονται τὰ δηλωτικὰ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἄριστέως στοιχεῖα· πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Ἄριστέως, ὁ ὁποῖος πέθανε σὲ ἡλικία τριάντα πέντε ἐτῶν, ἔζησε τὸν ἔγγαμο βίον γιὰ ἑβδομήντα ἡμέ-

ματικὸ στὸν Πάνα ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέρροια, *I.Beroia*, 37 (3. αἰ.). Μεταγενέστερα εἶναι τὰ ἐπιγράμματα τῆς Ἀδείας (βλ. ἀν. σημ. 2), τοῦ Νουμηνίου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, *IG X 2.1*, 908 (3./2. αἰ.), τοῦ Φιλῶτα ἀπὸ τὰ Δουμπιά (Καλίνδοια), Μ. Β. Hatzopoulos -L. Loukoulou, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia) Ière partie*, (*Μελετήματα* 11) Athènes 1992, 98-101 ἀρ. K18 (στὸ ἐξῆς: Hatzopoulos -Loukoulou, *Recherches I*), *SEG XLII* 596 (ὑστεροὶ ἑλλην. χρόνοι), τοῦ Ἀττίδω ἀπὸ τὴν Πελαγονία (Gradiste), *IG X 2.2*, 159 (2./1. αἰ.), τοῦ Ἀλκιμάχου ἀπὸ τὸ Μακρύγαλο, *SEG XII* 340 (2./1. αἰ.), τοῦ Πατερίνου ἀπὸ τὴ Βέρροια, *I.Beroia*, 392 (2./1. αἰ.), τῆς Ἀδίστας ἀπὸ τὴν Αἰανή, *EAM*, 47 (2./1. αἰ.).

4. Ἡ ἔκφραση *στήλην γραμματόεσσα* (sic!) χρησιμοποιεῖται στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Πολιαθλίου, Peek, *GV*, 132 (Μίσκαμος-Φρυγία, 2./3. αἰ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 233 (Κίος, 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ 304 (Τόμις, 2./3. αἰ.), ὅπου οἱ ἔκφράσεις *γραφή σημήτω* καὶ *εὐγραφος στήλη* ἀντίστοιχα.

5. Ἡ ἔκφραση *τῆιδ' ὕπεστι* σημαίνει πιθανότατα «κάτω ἀπὸ αὐτὴ (τὴ στήλη) βρῖσκεται» παρὰ «ἐδῶ ἀπὸ κάτω βρῖσκεται». Ὁμοιο περιεχόμενο ἔχει καὶ ἡ ἔκφραση *σῆματι τῶιδ' ὑπόκειται* σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸ Παντικάπαιον, Peek, *GV*, 325 (5. αἰ.π.Χ.). Πρβλ. Peek, *GV*, 1878: *τῶδ' ὑπόκειμε λίθω*, 401: *ἐνθάδ' Ἔρωσ κεῖμαι ὑπ[ο]τύμβιος*, 419: *[τῶιδ' ὑπὸ πέ[τ]ρω[ι] κέται*, 428: *τῶιδ' ὑπὸ τύμβω[ι]*, 720: *ὑπὸ τῶδε κέκρεμμαι σῆματι*.

6. Σχετικὰ καὶ P. Herrmann, «Γέρας θανόντων. Totenruhm und Totenehrung im städtischen Leben der hellenistischen Zeit», στὸ: *Stadtbild und Bürgerbild im Hellenismus, Kolloquium, München 24. bis 26. Juni 1993* [*Vestigia* 47], 1995, 190. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση *μνήμα μὲ ὀραῖς περικαλλές, αἰοίδιμον αἰὲν ὀδίταις* σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Σέλαιμα (Βαταναία), Peek, *GV*, 264 (2. αἰ. μ.Χ.). Συχνοὶ στὴ Μακεδονία εἶναι καὶ οἱ συνώνυμοι ὄροι *παροδίτης* βλ. π.χ. *I.Beroia*, (εὐρετήρια), *IG X 2.2*, 209, 234, 297, 313, 396, 399, *Bull. épigr.* 1971, 402, *Bull. épigr.* 1990, 492, *SEG XXXI* 630 καὶ *ὀδοιπόρος*, *IG X 2.1*, 847, 1046. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Ἄνω Μακεδονία βλ. Ἄ. Ριζάκης-Ι. Τουράτσογλου, «Mors macedonica. Ὁ θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς Ἄνω Μακεδονίας», *AE* 2000, 247-249 (στὸ ἐξῆς: Ριζάκης-Τουράτσογλου, «Mors macedonica»).

ρες καὶ πέθανε ἐξαιτίας ἀσθένειας ἢ ὁποία διήρκεσε ἑπτὰ ἡμέρες καὶ ἑπτὰ ὥρες.

Ἡ χρῆση τοῦ ἴδιου ὀνόματος ἀπὸ πατέρα καὶ γιὸ εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές⁷. Τὸ ὄνομα Ἀριστεύς ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῆς ἀρχαίας Κασσάνδρειας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπόλοιπης Μακεδονίας. Μαρτυρεῖται ὡστόσο συχνὰ σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ⁸. Γνωστὸς ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Στρατονίκεια εἶναι ὁ τύπος Ἀριστέας: τὸ ὄνομα φέρει ὁ πατέρας κάποιου Ἀφθονήτου σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων⁹.

Ἡ ἀναγραφή τῆς ἡλικίας τῶν θανόντων εἶναι ἀρκετὰ διαδεδομένη στὸν ἑλληνικὸ κόσμο. Στὴ Μακεδονία ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἐπιγραφές τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων¹⁰, ἐνῶ ἐλάχιστα εἶναι τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ, ἐφ' ὅσον οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἰδιαίτερα περιορισμένες. Ἐξίσου γνωστὸς εἶναι καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δηλώνεται τὸ σχετικὸ χρονικὸ διάστημα, ὡς πολλαπλάσιο κάποιου ἀπόλυτου ἀριθμητικοῦ, στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀριστέως ὡς πολλαπλάσιο τοῦ ἐπτά¹¹. Σὲ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέροια τοῦ 2ου/1ου αἰ. π.Χ. ἀναφέρεται π.χ. γιὰ

7. Γιὰ παραδείγματα σὲ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. *IG X* 2.1, 512 (=Peek, *GV*, 717, Θεσσαλονίκη, 2./3. αἰ.) καὶ Peek, *GV*, 227, 245, 654, 710, 728, 881, 944, 964, 1073, 1331, 1379, 1424, 1649, 1931.

8. Βλ. σχετικὰ *LGNP I-III B*, s.v.

9. Βλ. G. Daux, «Notes de lecture», *BCH* 89 (1965) 306 [=SEG XXIV 575, *Bull. épigr.* 1966, 242]: Ἀφθόνητος Ἀριστέου. Τὸ ἴδιο ὄνομα ἀπαντᾷ στὴ Θεσσαλονίκη κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ, *IG X* 2.1, 206, 243, ἐνῶ μὲ τὸ ἔθνικὸ Μακεδῶν προσδιορίζεται κάποιος Ἀριστέας γιὸς τοῦ Κλεάνδρου σὲ τιμητικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Τελμησό, M. Segre, *Iscrizioni di Cos*, Roma 1993, 56 (3. αἰ. π.Χ.) καὶ A. B. Tataki, *Macedonians Abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia*, (Μελετήματα 26) Athens 1998, 261 ἀρ. 262 (στό ἐξῆς: Tataki, *Macedonians Abroad*).

10. Βλ. Ριζάκης-Τουράτσογλου, «Mors macedonica», 260-261 (Ἐνω Μακεδονία), L. Robert, «Les inscriptions de Thessalonique», *RPh* 48 (1974) 226-7 (στό ἐξῆς: Robert, «Inscriptions»), *I.Beroia*, 392 (2./1. αἰ. π.Χ.), 397 (α' ἡμισυ 2. αἰ. π.Χ.), 169, 330, 380 (2. αἰ. μ.Χ.), 386 (ἀρχές 3. αἰ. μ.Χ.). Γιὰ τὴν ἀναγραφή στὶς ἐπιγραφές τῆς Ρώμης βλ. A. Degrassi, «L'indicazione dell'età nelle iscrizioni sepolcrali latine», *Akte des IV. internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik* (Wien 17.bis 22. September 1962), Wien 1964, 72-98. Πρβλ. καὶ K. Hopkins, «Graveyards for historians», στό: F. Hinard (ἐκδ.) *La mort, les morts et l'au-delà dans le monde romain*, 1987, 113-126 καὶ W. Sheidel, «Roman age structure: evidence and models», *JRS* 91 (2001) 1-26.

11. Βλ. καὶ *IG X* 2.1, 630C καὶ Peek, *GV*, 372, 392, 506, 642, 644, 659, 709, 716, 877, 930-931, 986, 991, 1611.

τὸν Πατερῖνο, γιὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὅτι ἀπεβίωσε *πέντ' ἀκριτεῖς ἐτέων πλησάμενον δεκάδας*¹² καὶ σὲ ταφικὸ βωμὸ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη τοῦ 2ου/3ου αἰ. μ.Χ. ἡ διάρκεια ζωῆς τοῦ Ἀρχεπόλεως ἀπὸ τῆ Νίκαια τῆς Βιθυνίας προσδιορίζεται σὲ τρεῖς δεκάδες ἐτῶν (*μῆκος δ' ἐνιαυτῶν οὐ μακρόν, ἐν τρισσαῖς κάτθανε δεκάσιν*)¹³.

Ἡ πρόθεση τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ νὰ σχηματίζει πολλαπλάσια τοῦ ἐπτὰ διαφαίνεται καὶ στὴ δῆλωση τῆς διάρκειας τοῦ ἐγγάμου βίου τοῦ νεκροῦ, ἐβδομήντα δηλαδὴ ἡμέρες (*νυμφίος δισαῖς ἐν ἡμέραισιν*), διάστημα τὸ ὁποῖο ὅπωςδήποτε δικαιολογεῖ καὶ τὴν ἐπιλογή τοῦ ἐπιθέτου *νυμφίος*, νεόνυμφος¹⁴. Τὴν ἴδια σημασία ἔχει καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρτίγαμος* στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Διοσκουριδῆ γιοῦ τοῦ Ἡρακλείδου ἀπὸ τὴν Ὀδησσό¹⁵. Ἡ προτίμηση (στὸν ἀριθμὸ ἐπτὰ) ὑπάρχει ἐπίσης καὶ στὴν (ἀόριστη) ἀναφορὰ τῆς νόσου¹⁶, ὡς αἰτίας θανάτου τοῦ Ἀριστέως: *ἐπτὰ δ' ἡμασιν νόσου ὤραισι τε ἐπτὰ*, ἀσθένεια δηλαδὴ ἡ ὁποία διήρκεσε ἐπτὰ ἡμέρες καὶ ἐπτὰ ὥρες¹⁷. Ὁ ποιητικὸς τύπος *ἡμαρ*, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται στὸ ἐπίγραμμα παράλληλα μὲ τὸ συνηθέστερο *ἡμέρα*, εἶναι γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα¹⁸.

12. *I.Beroia*, 392. Βλ. ἐπίσης καὶ τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Πελαγονία (Gradiste, 2./1. αἰ.), *IG X 2.2*, 159: *ἐπτὰ ἐτῶν δεκάδας ἔκ τ' ἐβίωσεν ἔτη*.

13. Βλ. Peek, *GV*, 717, *IG X 2.1*, 512, Robert, «Inscriptions», 243 σημ. 408.

14. Ἡ φράση *δισαῖς ἐν ἡμέραισιν* δὲ σημαίνει ἐδῶ «γιὰ δύο ἡμέρες», ἀλλὰ «γιὰ διπλάσιες ἡμέρες», καθὼς ὁ στιχουργὸς θὰ μπορούσε ἀνετα νὰ χρησιμοποιήσει τὸ *δυσίν* καὶ νὰ ἀποφύγει τὴν ἀνορθογραφία *δισαῖς*. Ἀλλωστε ἐνδιαφέρεται γιὰ πολλαπλάσια τοῦ ἐπτὰ. Γιὰ τὴν σημασία τῆς λέξεως *νυμφίος* βλ. καὶ *TLG*, s.v.

15. Βλ. Peek, *GV*, 719 (2. αἰ. μ.Χ.). Βλ. ἐπίσης Peek, *GV*, 120 (Ρώμη, 2./3. αἰ.) καὶ 757 (Φαγιούμ, 2ος/1ος αἰ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1292: *ἄρτι δὲ καὶ νύμφη*, 873, 1476, 1557, *SEG XL* 563, ὅπου τὸ ἐπίθετο *νεόνυμφος*.

16. Γιὰ παρόμοιες ἀναφορὲς σὲ ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία βλ. τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἀδείας, ὁ.π. (σημ. 2) καὶ *I.Beroia*, 398, *IG X 2.1*, 565, *IG X 2.2*, 287. Βλ. καὶ Α. Μ. Verrillhas, *Παῖδες ἄωροι. Poésie funéraire II. Commentaire*, Ἀθήνα 1982, 115-118 (στὸ ἐξῆς: Verrillhas, *Παῖδες ἄωροι II*). Πρβλ. Peek, *GV*, 303=*IG X 2.2*, 261 (Πελαγονία, 2. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ἡ ἔνδειξη *δεδημημένον ὀξεί νόσῳ*. Γιὰ ἐπιπλέον παραδείγματα, ὅπου προσδιορίζεται μὲ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη σαφήνεια ἡ ἀσθένεια, βλ. Peek, *GV*, 758, 828, 846, 874, 1161, 1166 (*SEG XXIX* 1003), 1338, 1462, 1842, 1858, 1862, 1864, .

17. Πρβλ. Peek, *GV*, 503 (Ρόδος, 2./1. αἰ.): *ἡμασι πέντε νόσῳ πνεῦμα λιπόντα βίου*, 804 (Σμύρνη, 2./1. αἰ.): *ἐν τρισὶ ἡμέραις θανάων*, 1554: *ἡματα δ' ἐννέα νοῦσος ἐπὶ στρωμαῖς ἐσάλενσεν* (Ἀντιόχεια-Συρία, 1. αἰ. μ.Χ.).

18. Βλ. Ἴλ. Ε. 490: *νύκτας τε καὶ ἡμαρ*. Ὁδ. λ. 183: *νύκτες τε καὶ ἡματα*. Πρβλ. καὶ Ὁδ. ω. 93: *νύκτες τε καὶ ἡμέραι*. Γιὰ τὴν χρῆση τοῦ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ.

Στ. 4-6: Δίνονται πληροφορίες σχετικές με τη μητέρα του νεκρού Ἀριστέως Πολυξένη, κόρη του Εὐδάμου¹⁹, ἢ ὅποια ἐτάφη στὸν ἴδιο μὲ τὸ γιό της τάφο²⁰, καὶ ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸν θάνατό του ἦταν πενήντα ἐτῶν²¹, ἔζησε δὲ (ἐν πένθει)²² ἀκόμη τέσσερα χρόνια²³, ἐνῶ ὁ σύζυγός της Ἀριστεύς ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται ἐν ζωῇ (πατήρ δ' ἐφυστέρησε). Τὸ μυθολογικὸ ὄνομα Πολυξένη ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρειας²⁴ στὴ Μακεδονία ἀναφέρεται καὶ σὲ μία ἀπελευθερωτικὴ

ἐνδεικτικὰ *IG X 2. 1, 908* (Θεσσαλονίκη, 3./2. αἰ.), *Bull. épigr.* 1965, 449 (Κούριον, ἑλληνιστικοὶ χρόνοι) καὶ Peek, *GV*, 114 (μόρσιμον ἡμαρ), 861, 951, 985, 991, 1011, 1483 (νυμφικὸν ἡμαρ), 1518, 1554, 1709, 1716, 2011.

19. Ἡ μετοχὴ *σπείρας* χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τὸν πατέρα σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέρεια, *I. Beroia*, 397 (α' ἡμισυ 2. αἰ. μ.Χ.), ὅπως καὶ στὸ ἐπίγραμμα *SEG XL 563* (Μακεδονία, ἄγνωστη προέλευση, 150-50 π.Χ.). Βλ. καὶ Peek, *GV*, 1053, 1095, 1300, 1438, 1509, 1989. Πρβλ. *IG X 2.1, 565*, (Θεσσαλονίκη, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ὁ ὄρος γενέτης καὶ *SEG XXXIX 568* (Ἀμφίπολις, 4. αἰ. π.Χ.), ὅπου ὁ ὄρος τοκεύς.

20. Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1161: καὶ κείται ἀνδρός μου ὁ πατήρ ἐνθάδε, 1169: σὺν παισὶ δὲ κείται, ὧν οὐκ εἶδε τέλος θανάτου. Βλ. ἐπίσης Peek, *GV*, 773, 1899, 1997 καὶ Ντ. Πέπλα-Δελμούζου, «Επιτύμβια καὶ οἰκογενειακὰ μνημεῖα ἀπὸ τὴν ΝΑ Ἀττικὴ», στό: *Πρακτικὰ Γ' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης ΝΑ Ἀττικῆς* (Καλύβια Ἀττικῆς 5-8 Νοε. 1987), Καλύβια Ἀττικῆς 1988, 119-133.

21. *Πεντηκοντέτις*: ἀμάρτυρο, γιὰ μετρικοὺς λόγους ἀντὶ -κοντου- ἢ -κονταε-. Παραδίδεται ὁμως *πεντέτης*, *τριακοντέτης*, *ὕπερξεκοντέτης*, *ὀγδοκοντέτης κύκλους*: ἐννοεῖται *κύκλους ἐτῶν*. Βλ. ἐνδεικτικὰ καὶ Εὐρ. Ἑλ. 112 *ἐπὶ σχεδόν τι καρπίμουσ ἐτῶν κύκλους* καὶ Peek, *GV*, 269, 1137, 1933: *κύκλος ἐνιαυτῶν*, 442: *κύκλος λυκαβάντων*.

22. Πρβλ. τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Ἴμβρο, Peek, *GV*, 739, ὅπου ὁ νεκρὸς Νεικηφόρος χαρακτηρίζεται *εὐδαίμονα* τὴ μητέρα του Ἑλένη παιδὸς *μόρον οὐκ εἰσοῦσα*, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν πατέρα του Λούκιο ὁ ὁποῖος *εἶδε γὰρ ὀφθαλμοῖς τὸν ἐμόν νέκυν*, *εἶδε δὲ τέκνον πώμ[α]τι λαϊνέω σῶμα καλυπτόμενον*.

23. Τὸ *πρὸς* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἐπιρρηματικὰ (=«ἐπιπλέον»): βλ. καὶ Peek, *GV*, 1871: *τρισαῶς ἐκ δεκάδος δὲ πρὸς ἐξ ἐτέων χρόνων ἦλθον*, 473: *ὀκτώ ἔτη πλήσας πρὸς τούτοις μῆνα ἐβίωσε*. Πρβλ. Peek, *GV*, 854: *τὸν δύο πληρώσαντα καὶ εἴκοσι πρόσθ' ἐνιαυτούς*. Σὲ διαφορετικὴ περίπτωση, ἂν δηλαδὴ αὐτὴ εἶχε πεθάνει στὴν ἡλικία τῶν πενήντα ἐτῶν (*πεντηκοντέτις*) θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀποκτήσει τὸν Ἀριστεά σὲ ἡλικία ἔνδεκα ἐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο φαίνεται ἀπίθανο. Οἱ ἡλικίες πάντως γάμου φαίνεται σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις νὰ εἶναι ἀρκετὰ χαμηλές: Βλ. σχετικὰ καὶ Α.-Μ. Vérilhac-Cl. Vial, *Le mariage grec du vie siècle av. J.C. à l'époque d'Auguste*, *BCH Suppl.* XXXII, Athènes-Paris 1998, 214-218.

24. Γνωστὸ ἀπὸ ὠνὲς τῆς γειτονικῆς Ὀλύνθου εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ὄνομα Πολύξε-νος (*Πολύξενος Τηλάγρον*), βλ. Μ. Β. Hatzopoulos, *Actes du vente de la Chalcidique*

ἐπιγραφή τοῦ 171/172 (;) μ.Χ. ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Μητέρας τῶν Θεῶν Αὐτόχθο-
νος στὴ Λευκόπετρα (τὸ ὄνομα φέρει κάποια δούλη)²⁵, ἐνῶ ἀρκετὰ συχνὰ
μαρτυρεῖται στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο²⁶. Γνωστὸ ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνι-
στικὴ ἐποχὴ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Εὐδάμου, πατέρα τῆς Πολυξένης²⁷. Μεταξὺ
τῶν φορέων τοῦ ὀνόματος ἀνήκει καὶ ὁ Εὐδημος πατέρας κάποιου προξένου
στὴ Μίλητος ὁ ὁποῖος προσδιορίζεται μὲ τὸ ἔθνικὸ Κασσανδρεὺς²⁸.

στ. 7-8: Ἡ ἀντίληψη ποὺ δηλώνεται μὲ τὴν ἔκφραση *δύστηνοι γονεῖς οἱ
παιδὸς εἰς ὄλεθρον ὀψιαίτεροι* εἶναι κοινὴ στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα²⁹ καὶ
ἐκφράζει τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία γιὰ τὴ δυστυχία τῶν γονέων ὅταν
βιώνουν τὸν θάνατο τῶν παιδιῶν τους³⁰. Ὁ θάνατός τους προβάλλεται ὡς

Centrale, (Μελετήματα 6) Athènes 1988, 58-59 [SEG XXXVIII 637]. Γιὰ ἐπιπλέον
παραδείγματα βλ. Tataki, *Macedonians Abroad*, 126 (Θέρμον, 210/198 π.Χ.), 413
(Ἀθήνα, 415/3 π.Χ.). Πρβλ. *Spomenik* 48 (1941-1948) 220 (αὐτοκρ. χρόνοι).

25. Βλ. Ph. M. Petsas.-B. Hatzopoulos,-L. Gounaropoulou-P. Paschidis, *Inscriptions
du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone à Leukopetra (Macédoine)*,
[Μελετήματα 28] Athènes 2000, ἀρ. 12, στ. 6.

26. Βλ. σχετικὰ LGPN I-III B, s.v.

27. Γιὰ τὸν Εὐδαμο, ἀδελφὸ τοῦ σωματοφύλακα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Πείθωνος
ἀπὸ τὴν Ἑορδαία βλ. H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer
Grundlange II*, München 1926, 154 ἀρ. 310 (στὸ ἐξῆς: Berve, *Das Alexanderreich*) καὶ
Tataki, *Macedonians Abroad*, 310. Εὐδαμος ὀνομάζεται καὶ ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴ
Μεθῶν ἱερομνήμων στοὺς Δελφούς κατὰ τὸ ἔτος 331/330 π.Χ., βλ. *FD II*, 86 στ. 18
καὶ Tataki, *Macedonians Abroad*, 122.

28. Τὸ ὄνομα τοῦ προξένου δὲ σώζεται ἀκέραιο στὴν ἐπιγραφή, βλ. *I.Milet I.3*, 63,
Tataki, *Macedonians Abroad*, 97: [---]ικράτης Εὐδήμου (3. αἰ. π.Χ.). Γιὰ τὴ διατήρηση
τοῦ μακροῦ *α* στὴ θέση τοῦ *η* βλ. Ἄ. Παναγιώτου, «Γλωσσικὲς παρατηρήσεις σὲ μα-
κεδονικὲς ἐπιγραφές», *Ἀρχαία Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 424. Πρβλ. καὶ *SEG XLI*
558, ὅπου ὁ τύπος *Κλεόδαμος* (Ἀμφίπολις, περ. 357 π.Χ.). Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνό-
ματος Εὐδημος στὴ Μακεδονία, βλ. Berve, *Das Alexanderreich*, 154, ἀρ. 311, Tataki,
Macedonians Abroad, 98, 121, 238, *SEG XLVII* 1001 (Βελβεντός, 2. αἰ. μ.Χ.), *SEG*
XLI 563 (Ἀμφίπολις, 350-300 π.Χ.).

29. Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1263 (Παντικάπαιον, 2./1. αἰ.): *δύστηνοι δὲ γονεῖς μελέαι
παρὰ χερμάδι τέκνων οὐ λήγουσιν γόοις θρηνον ἐγειρόμενοι*. Γιὰ τὶς σχετικὲς ἀντι-
λήψεις στὴν Ἀττικὴ βλ. Ντ. Πέππα-Δελμούζου, «Ἡ φιλοσοφία τοῦ θανάτου στὶς ἐπι-
τύμβιες ἐπιγραφές τῆς Ἀττικῆς», στὸ: *Πρακτικὰ Δ' Ἐπιστημονικῆς συνάντησης ΝΑ
Ἀττικῆς*, (Καλύβια Ἀττικῆς 30 Νοε. 1-3 Δεκ. 1989) Ἀφιέρωμα *E. Vanderpool*, *Κ. Δ.
Σωτηρίου*, Καλύβια Ἀττικῆς 1993, 67-79.

30. Συχνὰ ἀπαντοῦν σὲ ἐπιγράμματα ἀώρων παιδῶν ἐκφράσεις ὅπως *οὐ τὸ θανεῖν
με πονεῖ, ἐπὶ ἧ τὸδε πᾶσι μέτρηται, ἀλλὰ πρὶν ἡλικίης καὶ πρότερον γονέων* · βλ.

ἀντίθετος στὴ φύση³¹ ἀλλὰ καὶ στὶς προσδοκίαις τῶν γονέων τους³². Μὲ τὴν ἴδια ἀντίληψη συνδέεται ἕξ ἀντιδιαστολῆς ὁ χαρακτηρισμὸς *ὄλβιστοι* τὸν ὁποῖο φέρουν ὁ Διονύσιος καὶ ἡ σύζυγός του Φίλα σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Ἐλάτεια ἐπειδὴ ἀπεβίωσαν σὲ προχωρημένη ἡλικία *τέκνων τέκνα ἰδόντες*³³, καὶ ἡ παρόμοια ἀναφορὰ στὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τοῦ ἑβδομηνταεξαχρονου Ἀττίδω ἀπὸ τὴν Πελαγονία *ὃς θνήσκει τέκνα τέκνων εἰσιδῶν*³⁴.

II

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1999 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μαρμάρινη ἐνεπίγραφη ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ ὑπόλευκο λεπτόκοκκο μάρμαρο μὲ καστανὴ πάτινα καὶ προέλευση τῆ θέσης “Τοῦμπες” Καλαμωτοῦ, περίπου 2 χλμ. νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ³⁵. Ἡ ταῦτιση τῆς θέσεως μὲ τὰ ἀρχαῖα Καλίνδεια ἔγινε ἤδη τὸ 1986 μὲ τὴ δημοσίευση ἀπὸ τὴν Ἰουλία Βοκοτοπούλου καταλόγου τῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ τὴν περιοχὴ, στὸν ὁποῖο ἀναφέρονται *τὰ Καλίνδεια καὶ τὰ χωρία τὰ*

σχετικὰ Peek, *GV*, 1663-1668, Th. Drew-Bear, «A metrical epitaph from Phrygia», στὸ: (ἐκδ. G. W. Bowersock-W. Burkert-M. C. J. Putman) *Arktouros. Hellenic Studies presented to B.M. W. Knox on the occasion of his 65th birthday*, Berlin-New York 1979, 308-16, *SEG XXIX* 1401.

31. Γιά τὶς σχετικὲς ἐκφράσεις στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. π.χ. Peek, *GV*, 227, 400, 1350, 1609 (*SEG XIX* 315), 1796. Βλ. ἐπίσης καὶ Vèrilhac, *Παῖδες ἄωροι II*, 149-156.

32. Βλ. π.χ. τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ὀρεστίδος, Peek, *GV*, 665 (=EAM, 193, 1./2. αἰ.): *ἀλλ’ Αἰδης οὐκ ἔλεειν ἔμ[α]θ[εν], [ἀ]λλὰ με δωδεκέτηρον ὑπὸ χθονὸς ἤγαγε, π[ά]σας ἐλπίδας ἐκκόψας ἡμετέρων τοκέω[ν]*. Γιά παρόμοια παραδείγματα βλ. *SEG XL* 1090, Peek, *GV*, 684, 1118, 1507, 1822, 1927. Ἡ ἴδια ἀντίληψη ἀντανανκλᾶται καὶ στὰ ἐπιγράμματα: Peek, *GV*, 775, 1584, 1927, 1991. Σχετικὰ βλ. καὶ Vèrilhac, *Παῖδες ἄωροι II*, 121-135.

33. Βλ. Peek, *GV*, 1253 (2. αἰ. π.Χ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1623, ὅπου ἡ ἀναφορὰ εἶ *δὲ ἔθανεν πρὸ τέκνων*.

34. Βλ. ἀν. σημ. 3. Ἡ ἴδια ἐκφραση ἀπαντᾷ στὸ ἐπιτύμβιο τοῦ Ἐρμῆ ἀπὸ τὴν Ἀρκεσίνη, ὁ θάνατος τοῦ ὁποῖου χαρακτηρίζεται ὡς *ἡρωϊκός*, Peek, *GV*, 471 (3. αἰ. μ.Χ.). Βλ. καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Κυδιμάχου ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα, Peek, *GV*, 546 (4. αἰ. π.Χ.).

35. Τῆ στήλῃ παρέδωσε ὁ κάτοικος τῆς κοινότητος Καλαμωτοῦ Λαγκαδᾶ Ἰωάννης Κεραμίδας.

περὶ Καλίνδοια Θαμίσκιαν, Καμακαίαν, Τριποᾶτιν³⁶. Ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὴν περιοχὴ τῆς προέρχονται τριάντα δύο συνολικὰ μέχρι τοῦδε ἐπιγραφές³⁷.

Τὸ μνημεῖο φέρει ἀποκρούσεις καὶ ἀπολεπίσεις στὴν κάτω ἀριστερὴ γωνία καὶ σὲ ἐπιμέρους σημεῖα τῆς πρόσθιας ἐπιφάνειας. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι ἀδρὰ δουλεμένη. Ἡ κορυφὴ καταλήγει σὲ τοξωτὴ ἀπόληξη, ἐνῶ ἡ βάση εἶναι ὀρθογώνια³⁸. Στὸ ἐπάνω τμήμα ἀπεικονίζεται σὲ ὑψηλὸ ἀνάγλυφο προτομὴ γυναικείας μορφῆς ἕως τὸ ὕψος τοῦ στήθους. Ἡ μορφὴ ἀποδίδεται κατ' ἐνώπιον μὲ τὴν κεφαλὴ στραμμένη ἐλαφρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ πρόσωπο εἶναι ὠσειδές, μὲ μαλακὲς παρειές. Ἡ γνάθος εἶναι ἀποστρογγυλεμένη, τὰ χεῖλη σαρκώδη, ἡ μύτη εὐθύγραμμη, ἐλαφρῶς πεπλατυσμένη, τὰ φρύδια τοξωτά. Τὰ μάτια μεγάλα δηλώνονται ἀνάγλυφα καὶ ἐγγράφονται μέσα στὶς βαθιὲς κόγχες τους. Τὸ μικρὸ μέτωπο πλαισιώνεται ἀπὸ τὴ στεφάνη τῆς πυκνῆς κόμης. Τὰ μαλλιά χωρισμένα στὴ μέση ἀποδίδονται μὲ κυματοειδεῖς ἀβαθεῖς ἀυλακώσεις καὶ φθάνουν ἕως τὸ ὕψος τῶν κροτάφων, ἀφήνοντας νὰ διαγράφεται τὸ περίγραμμα τῶν αὐτιῶν. Ἡ μορφὴ φορᾷ χιτῶνα καὶ βαρὺ ἱμάτιο τὸ ὁποῖο πορπώνεται στὸ δεξιὸ ὄμο της. Οἱ πτυχώσεις τῶν ἐνδυμάτων ἀποδίδονται ἀνάγλυφα μὲ βαθιεῖς κάθετες καὶ καμπύλες ἀυλακώσεις. Τὸ ἀνάγλυφο φυλάσσεται σήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀριθμὸ εὗρετηρίου 21.160. Διαστάσεις: Ὑψος: 0,735 μ. Πλάτος: 0,42 μ. Πάχος: 0,07 μ. Ὑψος γραμμάτων: 0,020-0,0225 μ. Διάστιχα: 0,009-0,01 μ. Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση, σὲ λειασμένη ἐπιφάνεια, ὑπάρχει ἐπίγραμμα σὲ

36. Βλ. σχετικὰ Ἰου. Βοκοτοπούλου, «Ἡ ἐπιγραφή τῶν Καλινδοίων», *Ἀρχαία Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 87-114 [ἀνατ. στό: Κ. Λ. Σισμανίδης (ἐκδ.), *Καλαμωτὸ Θεσσαλονίκης [Τὰ ἀρχαῖα Καλίνδοια]*, Θεσσαλονίκη 1991, 109-135, *SEG XXXVI* 626, *SEG XXXVIII* 575, *Bull. épigr.* 1988, 847· 1989, 446]. Τὴν ἐπιγραφή ἀναδημοσιεύουν οἱ Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches I*, 110-117 [= *SEG XLII* 584 (323-303 π.Χ.)]. πρβλ. *Bull. épigr.* 1998, 262, *SEG XLV* 766.

37. Βλ. σχετικὰ Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches I*, 74-117 ἀρ. Κ1-Κ31 [= *SEG XLII* 578-607, *Bull. épigr.* 1993, 365, *Ann. épigr.* 1992, 1525-1526]· πρβλ. *SEG XLV* 766-769, 771, *SEG XLVI* 753-756, *Bull. épigr.* 1999, 362. Βλ. ἐπίσης Κ. Σισμανίδης- Ἀ. Κεραμάρης, *AEMΘ* 6 (1992) [1995] 395-404 [= *Bull. épigr.* 1996, 267· 1997, 399, *SEG XLV* 770].

38. Γιὰ παρόμοιες στήλες βλ. Α. Soffredi, «Forme più comuni di stele funebri dell'Italia settentrionale romana», *Epigraphica* 16 (1954) 58-60 καὶ Ριζάκης-Τουράτσουγλου, «Mors macedonica», 269, εἰκ. 22 (Ἀχλάδα, 3. αἰ. μ.Χ.), 271, εἰκ. 24 (Σκοπός, μέσα 3. αἰ. μ.Χ.).

δέκα στίχους, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε δακτυλικά ἑξάμετρα, κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα καλύπτει δύο στίχους τῆς ἐπιγραφῆς³⁹.

*Ὀκταέτη με χρόνον
καὶ ἤματα πενήκοντ[α]
Γλανκίας ἔσχε δάμαρτα
4 Μακεδονίαν τὴν ἀρίστην.
μνημοσύνης δὲ χάριν
καὶ στοργῆς ἧς ἔσχον ἰς αὐτόν,
ἐκ μὲν ἔμοῦ βιώτου
8 ταῖς ἰδίαις δὲ μερῖμναις
τοῦτον ἔτευξεν ἔμοι
τὸν τάφον ὡς ὀράας*

Κριτικὲς σημειώσεις: 1. σύμπλεγμα H+M || 2. σύμπλεγμα H+M, Π+Ε, Η+Κ· ἀπὸ τὸ Τ σώζεται μόνον τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς ὀριζόντιας κεραίας || 3. σώζεται μόνον ἡ ἀπόληξη τοῦ Α στοῦ ὕψος τῆς τεθλασμένης ἐσωτερικῆς κεραίας || 4. *Μακεδονίαν* leg. *Μακηδονίαν*· τὴν βραχύ· σύμπλεγμα N+T, H+N, H+N || 5. σύμπλεγμα N+H, O+Σ, N+H || 6. Χαρακτηριστικὴ ἡ χρήση ὡς βραχειῶν τῶν συλλαβῶν -γῆς, ἧς, καθὼς καὶ εἰς· τὴν τελευταία ὁμοῦς ὁ ἐπιγραμματοποιὸς τὴν γράφει ἰς, γὰρ νὰ δηλώσει τὸ βραχύ· σύμπλεγμα H+Σ || 8. χαρακτηριστικὴ ἡ χρήση ὡς μακρῶν τῶν δύο ἰῶτα τῆς λέξεως *ἰδίαις*· σύμπλεγμα M+E || 9. σύμπλεγμα N+E || 10. ΟΡΑΑΣ lapis.

Μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 2ου ἢ στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συχνὴ παρουσία συμπλεγμάτων, χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρήση γωνιωδῶν καὶ ρομβοειδῶν γραμμάτων: στὴν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν τὸ ὠμέγα, τὸ ἔψιλον καὶ τὸ σίγμα, ἐνῶ στὴ δευτέρῃ τὸ ὄμικρον καὶ τὸ φεῖ. Ἐπίσης, τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν ἐσωτερικὴν του κεραία, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ κεραία τοῦ ἔψιλον εἶναι κυματιστή. Ὁ τύπος τῆς γραφῆς παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ αὐτὴ τῶν χρονολογημένων στὰ τέλη τοῦ 2ου καὶ κυρίως στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφῶν⁴⁰. Στὴ χρονολόγησις αὕτη συνηγορεῖ ἡ κόμ-

39. Τὰ ἑξάμετρα διακόπτονται στοὺς μονοὺς στίχους (1, 3, 5, 7, 9) στὸ σημεῖο τῆς μετρικῆς τομῆς.

40. Ρομβοειδὲς ὄμικρον, γωνιωδὲς σίγμα καὶ ἄλφα μὲ τεθλασμένη ἐσωτερικὴ κεραία ἀπαντοῦν στὴν ἐπιγραφή τοῦ 177/8 ἀπὸ τὴ Βέροια, *I. Beroia*, 81 (πίν.): ἄλφα

μωση τῆς γυναικείας μορφῆς, ἡ ὁποία συναντᾶται συχνὰ σὲ γυναικεῖα πορτραῖτα τῆς περιόδου αὐτῆς⁴¹.

Τὸ ἐπιτάφιο μνημεῖο, *τάφος*, ὅπως δηλώνεται στὴν ἐπιγραφή (στ. 10)⁴², ἀνήγειρε ὁ σύζυγος τῆς νεκρῆς Μακεδονίας, Γλαυκίας, ἡ δαπάνη ὅμως καλύφθηκε ἀπὸ τὴν δική της περιουσία, σύμφωνα μὲ τὴν φράση *ἐξ ἐμοῦ βίотου*, ἡ ὁποία, ἐξ ὧσων γνωρίζουμε, ἀπαντᾶ γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Μακεδονία⁴³. Ἡ αὐτοβιογραφικὴ ἀφήγηση ἀπὸ τὴν νεκρῆ⁴⁴ καὶ τὸ ὅτι αὐτῆ

μὲ τεθλασμένη τὴν ἐσωτερικὴ κεραία καὶ ρομβοειδὲς ὄμικρον ἀπαντοῦν σὲ ἐπιγραφεὶ τοῦ 191/2 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Στύβερρα, *IG X 2.2*, 319. Σὲ μιὰ ὀψιμότερη χρονολόγηση συνηγορεῖ τὸ σχῆμα τοῦ ὠμέγα· παρόμοια μορφὴ ἔχει τὸ ὠμέγα στὶς ἐπιγραφές *IG X 2.1*, 160 (242/3 μ.Χ.), 168 (258/9 μ.Χ.) ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη· βλ. σχετικὰ καὶ I. Touratsoglou, *Die Münzstätte von Thessaloniki in der römischen Kaiserzeit*, Berlin-New York 1988, 107, 111.

41. Βλ. σχετικὰ Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού-Ἐμ. Βουτυρᾶς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης I*, Θεσσαλονίκη 1997, 156-157 ἀρ. 127 πίν. 329 (λήμμα Ἐμ. Βουτυρᾶς) καὶ M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Macedonien, Corpus Signorum Imperii Romani* III.1, Athen 1998, 82, ἀρ. 92 πίν. 41. Γιὰ χρήσιμες ὑποδείξεις στὸ σημεῖο αὐτὸ εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐμ. Βουτυρᾶ (Η.Σ.).

42. Οἱ ἐκφράσεις *τύμβον - τάφον ἔτευξεν* ἢ ἀκόμη *σημα-μνημεῖον ἔτευξεν* εἶναι κοινὲς στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα, βλ. π.Χ. Peek, *GV*, 185-186, 192, 255, 264, *IG X 2.1*, 571, *I.Beroia*, 395, 399, *IG X 2.2*, 159, 260, 382 καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 259-260.

43. Γιὰ παρόμοιες ἐκφράσεις βλ. Robert, «*Inscriptions*», 257 σημ. 85, J. Kazazis, «*Funerary inscriptions from Koundouriotissa (Near Dion, Macedonia)*», *Ἑλληνικά* 40 (1989) 275 (στὸ ἐξῆς Kazazis, «*Inscriptions*», καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257. Ἡ φράση *ἐξ ἐμοῦ βίотου* ἔχει ἀνάλογο περιεχόμενο μὲ τὶς γνωστὲς ἀπὸ ἐπιγραφές π.χ. τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Βεροίας ἐκφράσεις *ἐκ τῶν ἐκείνης ἐκείνη*, ἢ *ἐκ τῶν ἐαυτῆς*, βλ. *I.Beroia*, 258, 361, *IG X 2.1*, 361, 476. Σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ δαπάνη γιὰ τὴ στήλη τῆς Μωμονος προέρχεται *ἐκ τῆς προίκας ἧς ἔδωκαν αὐτῇ*, J. M. Cormack, «*IG X (Macedonia): the Greek Inscriptions of Pieria*», στὸ: *Μελετήματα στὴ μνήμη Βασιλείου Λαοῦρδα*, Θεσσαλονίκη 1975, 111, ἀρ. 1 καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257 σημ. 85, ἐνῶ σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφεὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Πελαγονίας ὁ Αὐρύλλιος Ἀλέξανδρος ἀναφέρει ὅτι ἡ δαπάνη γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου του προέρχεται *ἐκ τοῦ ἐκείνου βίου*, *IG X 2.2*, 174 (Μοῖνο, 3. αἰ. μ.Χ.) καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257 σημ. 85.

44. Σύμφωνα μὲ τὴν κατάταξη τοῦ Peek, *GV*, σ. 256 τὸ ἐπίγραμμα ἀνήκει στὴν κατηγορία 3. «*Der Tote berichtet*». Βλ. σχετικὰ καὶ J. N. Kazazis, «*Mors immatura in funerary epigrams. A typological study*», *Ἑλληνικά* 40 (1989) 23.

ἀπευθύνεται (μέ τις λ. *ὡς ὀράας* στο τέλος τοῦ κειμένου) στὸν διερχόμενο ἀπαντοῦν, ὡς γνωστόν, καὶ σὲ ἄλλα επιτύμβια επιγράμματα⁴⁵.

Στ. 1-4: Δηλώνεται ἡ σχέση τῶν δύο προσώπων (*Γλαυκίας ἔσχε δάμαρτα Μακεδονίαν τὴν ἀρίστην*) καὶ περιγράφεται μὲ ἀκριβεία ἢ περίοδος τῆς συμβίωσης τοῦ Γλαυκία καὶ τῆς Μακεδονίας, διάστημα τὸ ὁποῖο ἀνέρχεται σὲ ὀκτῶ χρόνια καὶ πενήντα ἡμέρες (*ὀκταέτη με χρόνον καὶ ἤματα πενήκοντα*). Ὁ ποιητικὸς τύπος *δάμαρ* ποὺ δηλώνει τὴ σύζυγο —γνωστός ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο— ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα⁴⁶. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ποιητικὸν τύπο *ἡμαρ* γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε λόγος παραπάνω⁴⁷. Ἡ ἀναγραφή τῆς διάρκειας συμβίωσης τοῦ ἀνδρογύνου —ἀν καὶ σπάνια— εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας⁴⁸. δηλώνεται κυρίως μὲ τὴ μετοχὴ *συννοικήσας-συννοικήσασα* ἢ ἀκόμα τὶς μετοχές *συνζήσας-συνζήσασα, συμβιώσας-συμβίωσασα*⁴⁹.

45. Γιὰ τὶς ἐκφράσεις ὅπως *τύμβον ὀράας τοῦ δεῖνος*, βλ. Peek, *GV*, 117, 125-136.

46. Ὁ τύπος *δάμαρ* ἀπαντᾷ ἤδη στὸν Ὅμηρο Ἰλ. Γ. 122 κτλ., στὸν Πίνδαρο Ν. 4. 92, καὶ στοὺς Τραγικούς. Γιὰ τὴ χρήση του στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα βλ. Peek, *GV*, 185, 365, 733, 851, 866 (*νομίμη δάμαρ*), 1292, 1718, 2061, *SEG XXVI* 1348, *SEG XXVIII* 512, 522, *SEG XXXI* 379, *IG X* 2.1, 848. Στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα ἀπαντοῦν ἐπίσης οἱ συνώνυμοι ὄροι: *σύμβιος*: Peek, *GV*, 132, 207, 1592, 456a, *σύνγαμος*: 108, 1424, *γυνή*: 208, *γαμετή*: 184, 191, 259, 295, 1958, 1973, *ἄμεινος*: Peek, *GV*, 1471, *ὀμόλεκτρος*: 297, *σύλλεκτρος*: 1627, *σύνεννος*: 819, *συνόμενος*: 483. Βλ. καὶ A.-M. VÉrilhac, «L'image de la femme dans les épigrammes funéraires grecques», στο: (ἔκδ. A.-M. VÉrilhac), *La femme dans le monde méditerranéen, Vol. I. Antiquité*, Lyon 1985, 98 (στο ἐξῆς: VÉrilhac, «L'image de la femme»).

47. Βλ. ἀν. σημ. 18.

48. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη βλ. Robert, «Inscriptions», 227-8.

49. Π.χ. *συννοικήσας-συννοικήσασα*: *I.Beroia*, 442 (4. αἰ. μ.Χ.); *SEG XLIV* 508, Ἀπολλωνία, 3. αἰ. μ.Χ.), *SEG XXXIX* 593, (Gradec, Πελαγονία, περίπου 200 μ.Χ.). *συνζήσας-συνζήσασα*: *IG X* 2.1, 615, Robert, «Inscriptions», 227 σημ. 293 (2. αἰ. μ.Χ.), *I.Beroia*, 331 (2. αἰ. μ.Χ.), Peek, *GV*, 229, Kazazis, «Inscriptions», 279-83 ἀρ. 5 [= *SEG XXIV* 478, *SEG XXXIX* 585 (2./3. αἰ.)], στ. 5-6: *ἡ σὺ[ν τούτῳ ζῆ]σεν ἔτη ἰδέκα πέντε δὲ μῆνας*, *IG X* 2.1, 566 (τέλη 3. αἰ.): *ζήσαντες ἔτη κοινῶν εἴκοσι πέντε ἀμένπτων*) καὶ *IG X* 2.1, 1010 (2./3. αἰ.): *σὺν ἐμοὶ ἔτη ιε'. συμβιώσας-συμβίωσασα*: *IG X* 2. 1, 1003 (2./3. αἰ.). Γενικότερο ὁπωσδήποτε χαρακτηριστὴρα ἔχουν οἱ ἐκφράσεις *συννοικήσασα ἀνδρὶ ἀπὸ παρθενίας* στὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῆς Αἰλίας Εὐνοίας ἀπὸ τὴν Ἰστιάα, *IG XII*, 9, 1213, καὶ *ἀμέμπτως τε αὐτῷ συνζήσασα τὸν πρόσω βίον*) στὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῆς Σύρας ἀπὸ τὴ Σεβαστόπολη τοῦ Πόντου, *SEG XLI* 1131 (3. αἰ. μ.Χ.). Ἡ

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων. Καὶ τὰ δύο φέρουν ἑλληνικά ὀνόματα. Τὸ ὄνομα Γλαυκίας, τὸ ὁποῖο φέρει ὁ σύζυγος τῆς νεκρῆς καὶ ποὺ ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὴ Μακεδονία καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμ⁵⁰, ἀπαντᾷ στὰ Καλίνδοια ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχῆ⁵¹. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς νεκρῆς, Μακεδονία —ἐθνικὸ ποὺ χρησιμοποιεῖται ὡς προσωπικὸ— μαρτυρεῖται σὲ ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων (Δουμπιά)⁵², ἀπαντᾷ δὲ συχνὰ σὲ ὁλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμ⁵³.

Ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρίστη*, τὸν ὁποῖο ἀποδίδει στὴ σύζυγό του ὁ Γλαυκίας, ἔχει ὀπωσδήποτε γενικὸ περιεχόμενον καὶ συνδέεται μὲ τὶς ἠθικὰς ἀρετὰς τῆς νεκρῆς⁵⁴. Στὴ Μακεδονία μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ⁵⁵, ἀπαντᾷ ὁμως,

ἔκφραση *ἀμέμπτως συνοικήσασα* (χωρὶς ἀναφορὰ τῶν ἐτῶν) ὑπάρχει σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων (Παλαιόχωρα, 177/8 μ.Χ.), βλ. SEG XXXVIII 643, *Bull. épigr.* 1990, 478 [=Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches I*, K29].

50. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. M. B. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie, (Μελετήματα 11)* Athènes 1996 (στο ἐξῆς: Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches II*), 236· γιὰ τὴν παρουσία του στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμ⁵⁰ καὶ τὴ Ρώμη βλ. LGPN I-III, s.v., καὶ H. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch I-III*, Berlin-New York 1982 s.v.

51. Τὸ ὄνομα φέρει ὁ γιὸς τοῦ Δαβρεία, ἱερέας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὸ ἔτος 306/5 π.Χ., βλ. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches II*, 178 ἀρ. 99, 236. Γιὰ τὴν προσωπογραφία τῆς πόλης βλ. καὶ *Bull. épigr.* 1997, 397.

52. Βλ. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches I*, K21 [=SEG XLII 599, 2./3. αἰ.] καὶ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches II*, 186 ἀρ. 306, 284.

53. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches II*, 284 καὶ Ἡλ. Κ. Σβέρκος, *Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Ἄνω Μακεδονίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (πολιτικὴ ὁργάνωση, κοινωνία, ἀνθρωπωνυμία)*, Θεσσαλονίκη 2000, 125 σημ. 517 (μὲ τὴν προηγούμενη βιβλιογραφία). Σχετικὰ μὲ τὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος κατὰ τὸν 2. καὶ κυρίως τὸν 3. αἰ. μ.Χ. βλ. J. Touloumakos, «Historische Personennamen im Makedonien der römischen Kaiserzeit», *ZAnt* 47 (1997) 218-219

54. Γιὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν γυναικῶν στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. Vêrilhac, «L'image de la femme», 85-112 καὶ κυρίως 86, ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρίστη*. Βλ. ἐπίσης καὶ M. N. Tod, «Laudatory epithets in greek epitaphs», *BSA* 46 (1951) 184.

55. Ἐπίσης γενικὸ περιεχόμενον ἔχει καὶ ἡ γνωστὴ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἔκφραση *ζήσασα καλῶς ἢ βιώσασα καλῶς*, βλ. σχετικὰ Robert, «Inscriptions» 228 καὶ Chr. Marek, *Stadt, Ara territorium in Pontus-Bithynia und Nord Galatia*, (Istanbuler Forschungen, Band 39)

ώς γνωστόν, στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμον καὶ τὴ Ρώμῃ⁵⁶, ἐνῶ σὲ ἐπιτάφιο βωμὸ ἀπὸ τῆ Βέρροια ἢ Πομπωνία Μαρκία χαρακτηρίζει τὸ μονομάχο σύζυγό τῆς Ἰούλιο Περικλῆ (καταγόμενον ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τῆς Λυγκηστίδος) ὡς πάντα ἄριστον εἰς αὐτὴν γενόμενον⁵⁷.

Στ. 5-6: Ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου ἔκφραση *μνημοσύνης χάριν* ἢ *-κυρίως- μνημοσύνης ἔνεκα* εἶναι κοινὴ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα⁵⁸, ὅπως καὶ ἡ φράση μὲ τὴν ὁποία δηλώνεται ἡ συζυγικὴ στοργή (*καὶ στοργῆς ἧς ἔσχον εἰς αὐτόν*)⁵⁹. Τὸ μνημεῖο δηλαδὴ ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἀνταπόδοσης τῆς στοργῆς τὴν ὁποία ἐπέδειξε ἡ Μακεδονία ἀπέναντι στοῦ σύζυγό τῆς⁶⁰, καὶ ἡ ἔννοια *στοργῆ* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γιὰ νὰ δηλώσει μία ἀπὸ τὶς συζυγικῆς τῆς ἀρετές⁶¹. Τὴν ἴδια σημασίαν ἔχει πιθανότατα καὶ ὁ χαρακτη-

Tübingen 1993, P46 (Πομπηϊόπολις). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 394 (Ρώμη, 3. αἰ. μ.Χ.), 1404 (Τριχωνίτις, 2./3. αἰ), ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *καλῆ*.

56. Βλ. π.χ. Peek, *GV*, 2037 (Κιλικία, 4. αἰ. μ.Χ.), 360 (Μινῶα, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *παναρίστη*, 92 (Φιλιππούπολις, 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ 674 (Ρώμη, 3. αἰ.μ.Χ.), ὅπου ἡ ἔνδειξη εἶδος *ἀρίστη*.

57. Βλ. *I.Beroia*, 347 (2. αἰ. μ.Χ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 361 (Κυθηραϊκῆ, 1. αἰ. μ.Χ.), καὶ 1945 (Φρυγία, 2./3. αἰ.), ὅπου οἱ χαρακτηρισμοὶ *ἄριστος* καὶ *πανάριστος* ἀντίστοιχα.

58. Βλ. π.χ. Peek, *GV*, 1442 (*μνημοσύνης στήλη* καὶ 109: *εἰκόνες· ἅς θῆκεν Διονύσιος, ὡς κεν ἀπάντων ἰ κείων μνημοσύνη τις ἐνὶ ζωῷσι φέρηται. Ὡς γλυκυτάτην καὶ ἀείμνηστον* χαρακτηρίζει ὁ Χαρίτων τὴ σύζυγό του Νίκη σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, *IG X 2.1*, 817 (2./3. αἰ.)).

59. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση *εἶνεκεν εὐνοίης, ἧς πρὶν ἔχεν περιών* στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Γερμανοῦ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, *IG X 2.1*, 559 (=Peek, *GV*, 223, *SEG XXXVIII* 696, 2. αἰ. μ.Χ.).

60. Συχνότερα χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος γιὰ νὰ δηλώσει τὴ συμπάθεια τῶν ζώντων ἀπέναντι στοῦ νεκροῦ, Peek, *GV*, 132-133, *SEG XXVII* 502 (Νίσυρος, Αὐτοκρ. χρόνοι). Βλ. σχετικὰ καὶ L. Robert, *Hellenica XIII* (1965), 39.

61. Γιὰ τὴ χρήση τῆς ἔννοιας *στοργῆ* μὲ τὴ σημασίαν τῆς συζυγικῆς ἀγάπης βλ. L. Robert, *Hellenica XIII*, 38-41 καὶ Vêrilhac, «L'image de la femme», 100 (καὶ σημ. 39). Ἡ λέξη ἔχει ὅπωςδήποτε γενικὴ σημασίαν καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει σχέσεις συμπάθειας ἐκτὸς τοῦ οικογενειακοῦ περιβάλλοντος, ὅπως μεταξὺ φίλων: *SEG XXXVIII* 1580 (= *SEG XXXV* 1497, Παλμύρα, 252 μ.Χ.), συμπολιτῶν: *SEG XLI* 1017 (Kisla-Φρυγία, 227 μ.Χ., ἡ Ναιετινῶν κατοικία τιμᾷ τὸν Φλ(άβιο) Αὐρ(ήλιο) Εἴλο, διὰ τὴν καὶ πρὸς τὸ κοινὸν καὶ καθ' ἓνα στοργῆν τε καὶ εὐνοίαν αὐτοῦ), προσώπων καὶ πόλεων: *SEG XXXV* 1676 (Στρατονίκεια, 2ος/3ος αἰ.: ὁ Κλαυδιανὸς Τερπάνδρου τιμᾶται μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα στοργῆς), *SEG XXXI* 905 (Ἄφρο-

ρισμός *φιλόστοργος* τὸν ὁποῖο ἀποδίδουν στίς συζύγους τους Ποντία Καλλι-
σιανή καὶ Μεινουκία Θεοπρεπίδα ὁ Κασσιανὸς Πρόκλος καὶ ὁ Τι. Κλαύ-
διος Λύκος ἀντίστοιχα σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης⁶².

* * *

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ συνεξέταση τῶν δύο ἐπι-
γραμμάτων ἀπὸ τὴ Μακεδονία εἶναι ὅτι αὐτά, ὅπως εἶναι εὐνόητο, δὲν δια-
φοροποιοῦνται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφή ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ μᾶς
εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο, πράγμα
ποὺ ὀφείλεται προφανῶς στὴν ὑπαρξὴ δειγματολογίου μὲ σχετικὰ κείμενα
ποὺ προσαρμόζονταν στίς ἐκάστοτε περιπτώσεις⁶³. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ
ἀποτελοῦν ἓνα ἀκόμη χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ
ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ.

Ἡλίας Κ. Σβέρκος
Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης

Κωνσταντῖνος Σισμανίδης
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης

δισιάς, περ. 250 μ.Χ.: ἡ πόλις τιμᾷ τὸν ἑκατόνταρχο Αὐρήλιο Γάιο *στοργῆς ἕνεκα τῆς
εἰς αὐτήν*).

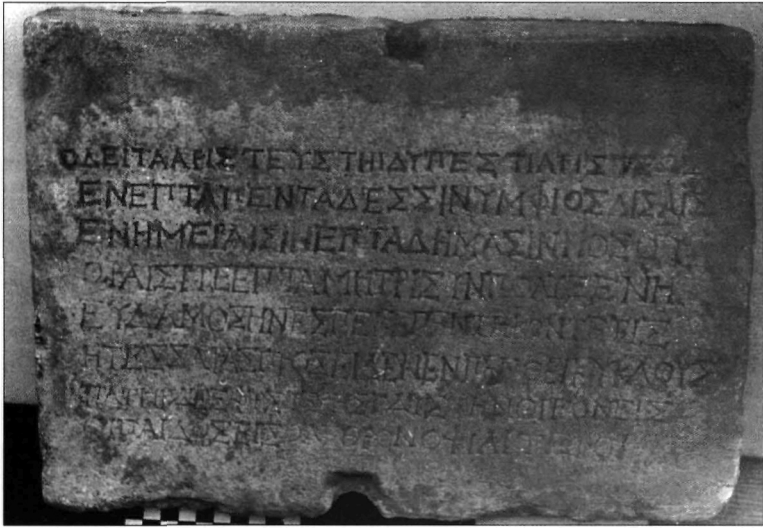
62. Βλ. *IG X 2. 1, 194* (α' μισὸ 3. αἰ. μ.Χ.), 608 (147/148 μ.Χ.). Πρβλ. *SEG XLVII*
1058 (Derekjov, Θράκη), ὅπου ἡ ἔνδειξη γιὰ τὴν Ἰουλία Οὐαλεντεῖνα *συμβίωσασα
αὐτῶ ἑνα(ι)ρέτως καὶ φιλοστόργως*].

63. Βλ. *σχετικὰ καὶ Ριζάκης-Τουράτσου*, «*Mors macedonica*», 266-267.

SUMMARY

TWO FUNERARY EPIGRAMS FROM MACEDONIA

The authors present two metrical inscription, from Kassandreia and Kalindoia respectively. 1) Marble stele from Kassandreia brought in 1986 to the Archaeological Museum of Thessalonike with a funerary epigram that consists of eight iambic trimeters (c. 225-175 BC). The text reports that Aristeus, son of Aristeus, was buried in this grave. He was 35 years old (7 x 5), he died 70 days after his marriage (35 x 2) after a disease that lasted for seven days and seven hours. His mother Polyxenè, daughter of Eudamos, 50 years old, was buried in the same grave four years late; the father, followed then later. The most interesting feature of the new text is the effort of the poet to express the most important data of Aristeus' life as multiples of the number seven. 2) Marble stele found at Kalamoto (ancient Kalindoia) in 1999 and brought to the Museum of Thessalonike. It is decorated with the bust of a woman (c. AD 175-250). In the grave epigram, which consists of five dactylical hexameters, Makedonia reports that she was Glaukias' wife for 8 years and 50 days. Her husband had the grave made from his wife's fortune and dedicated it to her memory in recognition of her affection.

Ἡλ. Σβέρκος-Κ. Σισμανίδης, Εἰκ. 1

Ἡλ. Σβέρκος-Κ. Σισμανίδης, Εἰκ. 2